

Transcendencija u Jaspersovoj filozofiji egzistencije

Rusmir Šadić

Rezime

Predmet istraživanja u ovom radu jeste pojam *transcendencije* u filozofskom mišljenju Karla Jaspersa. Transcendencija, kao *onostrano*, *beskonačno* i *neodredivo*, za filozofa iz Oldenburga jeste Apsolutna Stvarnost ili Bog. Tekst otkriva tri modaliteta transcendiranja koja Jaspers nudi kao pokušaj doseganja transcendencije. Osvijetlivši područje *sveobuhvatnog*, egzistencija otkriva transcendenciju kao vlastiti izvor i ono po čemu *jeste*. Konačno, Jaspersova eksplikacija pojma transcendencije, koja je sedimentirana u njegovoj ideji *filozofske vjere*, otvara prostor za komunikaciju i mogućnost komparativne analize s različitim oblicima *religijske vjere*.

Ključne riječi: Karl Jaspers, transcendencija, egzistencija, filozofska vjera, šifre, Sveobuhvatno

Uvod

PROBLEM *TRANSCENDENCIJE*, tokom povijesti, zaokupljao je misao mnogih filozofa. Izvjesnost opstojanja kao i mogućnost spoznajnog zahvatanja transcendencije pitanja su koja je nužno

promotriti budući da determiniraju totalitet svjetonazora i impliciraju značajne posljedice unutar ontološko-epistemoloških teorija. Izvjesnost transcendencije kao onog *Sveobuhvatnog svega sveobuhvatnog* za Karla Jaspersa bila je neupitna. Osvjetlivši prostor *sveobuhvatnog* i oslobodivši se vlastitog “znanja” o bitku, filozof egzistencije omogućio je da Bitak pohodi njegovu blizinu i postane dohvatljiv na način “samo-shvatanja” i “samo-dokučivosti”. Transcendencija, u Jaspersovoj filozofiji pojmljena kao Apsolutna Stvarnost, bit će predmet analize unutar ovog rada, koji je podijeljen na četiri poglavlja nakon kojih slijedi zaključak.

Početak teksta posvećen je eksplikaciji Jaspersova shvatanja filozofije a time i temeljnih filozofskih pojmova, čijim se određenjem osvjetljava cjelokupna zbiljnost. Šta egzistencija zaista jeste i da li njeno opstojanje kao svoj temelj ima nešto *drugo*, pitanja su o kojima govore prvi redovi ovog teksta.

Unutar drugog poglavlja, naslovljenog *Transcendencija i transcendiranje*, predočeno je Jaspersovo “pojmovno” određenje transcendencije, ali i njeno mjesto unutar ideje periehontologije. Nemogućnost znanstvenog poimanja transcendencije vodi ka trima različitim modalitetima transcendiranja (*formalno transcendiranje*, *egzistencijalne veze s transcendencijom* i *šifre transcendencije*) od kojih je prvi osvjetljen u ovom poglavlju. Ipak, *formalno transcendiranje* kao pokušaj mišljenja transcendencije u konačnici nudi rezultat u obliku iskaza: “zamislivo je da ima nešto što nije mislivo”.

U trećem poglavlju problematizirano je pitanje *egzistencijalnih veza s transcendencijom*, koje otkriva povijesnu “zategnutost” odnosa ali i, konačno, nemogućnost spoznaje transcendencije kroz takovrstan način transcendiranja.

Šifre transcendencije i mogućnost njihova iščitavanja predmet su četvrtog poglavlja. Tekst otkriva šifre kao *jezik transcendencije* u svijetu u kojem “sve može biti šifra ali u kojem ništa nije nužno šifra”. Ipak, iščitavanjem šifri egzistencija otkriva *određenu* dimenziju transcendencije a nikako Apsolutni Bitak u cjelini. To će biti razlog da se *filozofska metafizika* u pogledu mogućnosti apsolutnog spoznavanja transcendencije označi kao *metafizika neuspjeha*. Konačno, pojam unutar kojega Jaspers sususira ukupnost svojih pogleda i držanja spram transcendencije jeste *filozofska vjera*.

Karl Jaspers *na putu ka transcendenciji*

Karl Jaspers,¹ kao svojevrsan izuzetak na intelektualno-političkoj sceni Njemačke XX st., u povijesti filozofije poznat je kao mislilac koji je, na tragu Kerkegorovih stavova, utemeljio pravac mišljenja poznat kao *filozofija egzistencije*. Suštinski cilj njegovih sveukupnih nastojanja bio je sačuvati filozofiju u njenoj nezavisnosti i zaštititi je od nadolazeće opasnosti koja se javila u obliku “shvatanja” filozofije kao “stroge znanosti”. Takve huserlijanske ideje, čije će implikacije biti vidljive u Heidegerovu (Hajdegerovu) nastojanju da fiksira ljudski bitak i uspostavi hijerarhiju pojmova smještenih u strogo definirani okvir, izazvale su filozofa iz Oldenburga da stupi u odbranu izvornosti i “ispravnog” razumijevanja filozofije. Smisao filozofije jeste da “sagleda stvarnost na njenu izvoru i da stvarnost zahvati na onaj način na koji se, misleći, sam sobom bavim u unutarnjem djelovanju.” Međutim, ta stvarnost za Jaspersa podrazumijeva sve modalitete *sveobuhvatnog* (encompassing), odnosno *postojanje, svijest uopće, duh* i *egzistenciju* kao sveobuhvatno koje smo mi, ali i *svijet* i *transcendencija* kao sveobuhvatno koje je bitak po sebi. *Istina*, čije je traženje suština filozofije, izvire iz svih modaliteta *sveobuhvatnog*, koji ukoliko su utemeljeni jedan u drugom, nude istinu u vidu iskaza “pravi bitak jeste *transcendencija*”. Drugim riječima, Jaspersova filozofija nastoji ukazati na jedinstvenost ljudske *egzistencije* koja svoj izvor ima u *transcendenciji* kao apsolutnom bitku.

¹ Karl Jaspers rođen je 1883. u Oldenburgu. Nakon studija medicine i profesure na psihologiji (1916–1920) okreće se izučavanju filozofije, te 1920–1937. predaje filozofiju u Heidelbergu. U vremenu nacističkog osvajanja vlasti Jaspers biva odstranjen s fakulteta kao politički nepouzdan – budući da je bio oženjen Jevrejkom – da bi padom istog režima 1945. ponovo bio vraćen na mjesto profesora filozofije. Svoju profesorsku karijeru okončao je na Univerzitetu u Baselu 1969. godine. Tokom svoje surove životne stvarnosti borio se i s bolestima koje mu nisu davale mira. Do svoje 86. godine, kada je i umro, Jaspers je bolovao, borio se, umirao i pisao. Nakon što je završio studij medicine, napisao je i danas cijenjeno djelo *Opća psihopatologija*, nakon čega je uslijedila i *Psihologija pogleda na svijet*. Međutim, s objavljivanjem *Duhovne situacije vremena*, a godinu nakon toga i trotomne *Filozofije*, bilo je jasno da Jaspers stupa na polje filozofije. Sama činjenica da je na poziciju profesora filozofije na Univerzitetu u Heidelbergu bio primljen bez ikakve diplome u toj oblasti, svjedoči o njegovoj nesvakidašnjoj spremnosti i originalnosti da nastupa kao filozof. Pored spomenutih, među njegova najznačajnija djela ubrajaju se: *Um i egzistencija* (1935), *Nietzsche* (1936), *Filozofija egzistencije* (1938), *Pitanje krivnje* (1946), *Filozofska logika* (1947), *Filozofska vjera* (1948) i *Veliki filozofi* (1957).

Filozof egzistencije javlja se kao “savjest” vremena koja želi ukazati na opasnost depersonalizacije savremenog čovjeka. Ogoljenost ljudskog bitka, otuđenost od vlastitog korijena, zatvorenost i nepristupačnost – karakteristike su modernog čovjeka koga Jaspers nastoji podsjetiti na njegovu suštinsku prirodu i “zavičaj”. Na tragu borbe za egzistenciju, kao čovjeka u njegovoj suštini, Karl Jaspers protivio se svakom pokušaju objektiviranja egzistencije i njena svođenja na puki predmet. Smatrao je da određenjem čovjeka kao predmeta antropologije, psihologije ili sociologije mi zapravo uništavamo njegovu suštinsku narav. Čovjeka, kako misli Jaspers, budući je više od samog postojanja, ne može pojmiti niti jedna znanost u njegovoj punini. On je svijest, duh i konačno egzistencija koja može biti samo “osvijetljena” u komunikaciji s *drugim*. To *drugo*, za Jaspersa, jeste *egzistencija* koja stoji naspram nas ili *transcendencija* koja opstoji i bez nas. Prema njegovoj filozofiji, tek u odnosu spram *transcendencije* i osvjedochenjem u njeno bivstvovanje, egzistencija stupa u proces “samo-dokučivosti” i “samo-spoznaje”. Stoga, Jaspersova filozofska metafizika nadaje se kao poziv čovjeku da se osmjeli na put samodokučivosti kao *egzistencije* u odnosu na *transcendenciju*.

Njegovo neumorno podsjećanje na *transcendenciju* otkriva temeljni problem modernog čovjeka koji je, zaboravivši na vlastiti izvor i poprimivši ulogu predmeta u procesu postvarenja, vlastiti bitak doveo u krizu. Tehnika, kao sveprisutnija društvena pojava, konstituira novu ulogu čovjeka i dovodi do izmjene njegova svjetonazora. Dospjevši pod tehniziranje, opljačkan je bitak u čovjeku kao sudbina pojedinca.² Procesom postvarenja i tehniziranja sveukupne stvarnosti dolazi do depersonalizacije čovjeka i rastrgnutosti ljudskog bitka. Bivajući otrgnut od svoga korijena, čovjek gubi tlo i orijentaciju u svijetu. Svijest savremenog čovjeka, budući da je lišena misli o Apsolutu, potiskuje sve modalitete sakralnog koji su pohranjeni unutar njena prostora i tako povećava otuđenost čovjeka od svoga izvora.

Iako se pojam *filozofija egzistencije* ili *egzistencijalizam* veže i za druge pravce mišljenja čiji je naglasak bio na čovjeku i njegovu postojanju u svijetu, Jaspersovo viđenje stvarnosti, a time i shvatanje same filozofije, značajno se razlikuje od drugih škola mišljenja s kojima dijeli pojam *egzistencije*. Prije svega mislim na francuski egzistencijalizam, čiji je najznačajniji predstavnik Jean Paul Sartre (Žan Pol Sartr). Za razliku

² Karl Jaspers: *Duhovna situacija vremena*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, str. 37.

od Jaspersove filozofije, prema kojoj egzistencija nije po sebi nego po drugome (koje jeste transcendencija), Sartre odbija prihvatiti postojanje bilo kakve nužnosti ili zakonitosti koja ravna svijetom, te zauzima poziciju ateističkog egzistencijalizma. Također, dok Jaspers u samoj transcendenciji vidi izvor vlastite slobode, zastupajući mišljenje da “čovjek što je slobodniji postaje svjesniji da Bog postoji”, Sartre crpi čovjekovu slobodu iz nepostojanja Boga. Takvo držanje spram stvarnosti Jaspersa utemeljuje kao *filozofa transcendencije*, čiju ćemo eskplikaciju pojma Boga, transcendiranja i šifri transcendencije, osvijetliti na narednim stranicama.

Transcendencija i transcendiranje

Problematiziranje pojma transcendencije u Jaspersovoj filozofiji zauzima naročito mjesto, budući da je filozof iz Oldenburga posebno naklonjen pitanjima *filozofske metafizike*. Naime, u trotomnom djelu *Filozofija*, pod naslovom *Metafizika*, Jaspers nudi svoju najiscrpniju analizu pojma *transcendencije*, kao i mogućnosti *transcendiranja* imanencije, ali i sposobnosti čitanja *šifri transcendencije* koje se manifestiraju u empirijskoj stvarnosti. Šta transcendencija zaista jeste, na koji se način *obznanjuje* i da li je moguće uspostaviti *egzistencijalnu vezu* s tim Drugim pitanja su na koja Jaspers nudi odgovore unutar svog osebujnog filozofiranja, koje nikako ne podrazumijeva samo rezultat naprednog *mišljenja*, nego i određenog unutarnjeg držanja spram Drugog, ali i osvjedočenosti u njegovu izvjesnost, što Jaspers sukusira u pojmu *filozofska vjera*. Na osnovu svoje posvećenosti pitanju *transcendencije*, Jaspers se naročito ističe među ostalim filozofima, o čemu i sam svjedoči: “Ne vjerujem da se na transcendenciji može odlučnije ustrajati nego što se to, barem u kazivanju, dogodilo u mojim spisima.”

Iz ukupnosti Jaspersova filozofskog djela može se zaključiti da *transcendencija* za njega doslovno označava *Aspolutnu Stvarnost*, ono *Drugo* po kojem mi jesmo a što jednostavno imenujemo pojmom *Bog*. Transcendencija je za Jaspersa ono što nezavisno od čovjeka “jeste”. Iskustvo sadržano u riječima: “Ja nisam kroz mene samog”, vezano sa sviješću slobode, svjedoči čovjekovu nezavisnost u odnosu na svijet ali i njegovu vezu s transcendencijom.³ Ukoliko veza s transcendencijom izostane, čovjek gubi tlo i orijentaciju u svijetu.

³ Richard Wisser: *Karl Jaspers: filozofija u obistinjenju*, Kruzak, Zagreb, 2000, str. 44.

U djelu *Filozofska vjera* Jaspers određuje transcendenciju kao “bitak u kojem uopće ne sudjelujemo, ali u kojem smo utemeljeni i na kojeg se odnosimo.” Ovo predstavlja jednu od najsnažnijih definicija koje Jaspers nudi u pogledu transcendencije, pri čemu otkriva naš odnos spram transcendencije kao *izvora*. Također, duboko uvjeren u izvjesnost svog mišljenja, konstatira:

“Transcendencija je bitak koji nikada neće postati svijet, ali koji u neku ruku govori putem bitka u svijetu. Transcendencija je samo onda kada se svijet ne sastoji od sebe, kada nije utemeljen u samome sebi, već kada povrh svega ukazuje na nešto drugo.”⁴

Iako skrivena, transcendencija je prisutna kao stvarnost. Mišljenje samo sobom ne može dosegnuti transcendenciju kao apsolutnu stvarnost. Ona stvarnost koju je moguće misliti ne može biti apsolutna ili konačna stvarnost, nego drugostepena ili izvedena. Transcendirajući, egzistencija izvodi skok od imanencije u kojem postaje svjesna transcendencije kao stvarnosti u probijanju cjelokupnog postojanja.

Transcendencija je ono što “nas pogađa kao stvarnost bez mogućnosti, kao apsolutna stvarnost preko koje nema ničega”.⁵ Drugim riječima, sve ono što možemo spoznati unutar empirijskog postojanja jeste stvarnost koja sadrži mogućnost, ali ono što susrećemo na granicama empirijskog postojanja jeste *apsolutna stvarnost*. Apsolutna stvarnost, a to znači stvarnost transcendencije, “ne može biti vraćena nazad u mogućnost”, budući da mogućnost u ovom slučaju predstavlja nedostatak, koji je imanentan egzistenciji. Stoga, egzistencija dolazi u susret s transcendencijom tamo gdje nailazi na “stvarnost bez njena pretvaranja u mogućnost.”

Već spomenuto Jaspersovo poglavlje koje nosi naslov *Metafizika* u djelu *Filozofija* također ima veliki značaj u svjetlu njegove kritike ontologije sa stanovišta periehontologije. Za Jaspersa, transcendencija je ono apsolutno Drugo, kao izvor i temelj ljudske egzistencije i slobode. On prihvata Kantov stav da transcendencija ne može biti kognitivno spoznata, ali da može biti egzistencijalno dosegnuta. Jaspers govori o transcendenciji kao apsolutno *Obuhvatnom*, Obuhvatno svega obuhvatnog. Transcendencija nije svijet, a nije ni prazna mogućnost,

⁴ Karl Jaspers: *Filozofska vjera*, Breza, Zagreb, 2011, str. 15.

⁵ Karl Jaspers: *Filozofija*, IK Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1989, str. 540.

premda Jaspers govori da se ona po sebi pokazuje samo u egzistenciji. Egzistencija ima svoje utemeljenje u transcendenciji, pa stoga, iako je ona autentično postojanje, ona to nije u potpunosti kroz sebe. Čovjek postojeći ne stvara sam sebe. Odnosom s transcendencijom ja sazajem da sam darovan samom sebi. Egzistencija postaje svjesnija svoje slobode što je svjesnija svoje veze s transcendencijom. U ovom kontekstu, moguće je uočiti vezu između Jaspersova i Augustinova mišljenja. Augustinov govor o bitku tiče se Boga i duše. Ova Augustinova tema u korelaciji je s učenjem o transcendenciji i imanenciji. Štaviše, Augustin govori o Bogu kao o *intimior intimo meo*: "Bog je prisniji meni, nego ja sam sebi." Intimnost ove veze nalazi se izvan svijeta objektivnosti, događa se u dubokoj unutrašnjosti ne-objektivirane egzistencije.

Transcendencija *jeste*, ali nikada adekvatno manifestirana u pojavi ili nastupu. Ona izmiče svakom promišljanju, ukoliko je mi mislimo kao određeni objekt. Transcendenciju je lakše imenovati negativno nego pozitivno, odnosno lakše je reći šta ona nije nego šta jeste. Jaspers smatra da postoje mnoga *imena* za transcendenciju. Možemo je zvati Bitak, Stvarnost, Božanstvo, Bog. U odnosu na *mišljenje*, Jaspers kaže da je možemo označavati kao *Bitak*; u odnosu na *život*, može biti označena kao *Autentična Stvarnost*; kao ono *zahtijevajuće* i *vladajuće*, može biti označena kao *Božanstvo*; u odnosu na naš *susret* s njom u našoj pojedinačnoj osobnosti, može biti nazvana *Bog*.⁶

Jaspers vjeruje da Bog *jeste*, ali ne i da čovjek može za njim posegnuti kao za nekom datošću. On upozorava na opasnost da moderni čovjek cjelokupnu stvarnost, a to znači i Boga i čovjeka, nastoji znanstveno pojmiti. Jaspers nastoji ukočeni pogled modernog čovjeka osloboditi i usmjeriti k onom *obuhvatnom* koje nadilazi cjelokupnu empirijsku stvarnost, odnosno ka *transcendenciji*. Budući da transcendenciju ne može znanjem dosegnuti i pojmiti, jedino što možemo o njoj s izvjesnošću tvrditi je to da ona *jeste*. Transcendencija, iako se ne može objektivno znati, mora postojati. Transcendencija je bitak koji je neovisan o nama, dok je naše egzistiranje moguće isključivo posredstvom nje. "Transcendencija je ono što nas svakodnevno obuhvata kada joj idemo u susret."

Budući je transcendencija nedostupna diskurzivnom mišljenju i kao takva znanstveno nepojmljiva, ona je *deus absconditus*, ili u terminima islamskog učenja *kanz al-mahfiyy*, skrivena u tami mistične noći,

⁶ Richard Kearney: *Continental Philosophy in the 20th Century*, Routledge, London and New York, 2005, str. 126.

nedokučiva i nespoznatljiva. O njenoj zbiljnosti moguće je samo mucati ili nagađati, ali ne i govoriti s izvjesnošću.

Za Jaspersa, Bog je nedokaziv, budući da ono što je dokazivo predstavlja izvjesnu objektivnu realnost. Bog nije predmet znanja ali ni čulnog iskustva. Svaka predstava o Bogu u suštini je svojevrsni veo kojim ga sami zakrivamo. Bog nikada nije ono što imamo pred očima. Budući da je nevidljiv, Bog se ne može gledati, u njega se samo može vjerovati. Ta vjera dolazi iz čovjekove slobode. Čovjek koji je svjestan svoje slobode u isto vrijeme siguran je u postojanje Boga. Bog je izvjesnost zajedno a odlučnošću u kojoj egzistiram. Njegovo postojanje izvjesno je ne kao sadržina znanja nego kao prisutnost egzistencije.⁷

Ako je sloboda uvjet čovjekova osvjedochenja u postojanje Boga, ili riječima Jaspersa: “Ukoliko je čovjek slobodniji, utoliko je sigurniji da Bog postoji”, tada to podrazumijeva okretanje od ovostranosti k onostranom, kidanje veza s imanencijom zarad transcendencije. Drugim riječima, uspostavljanje veze s transcendencijom uvjetovano je čovjekovom slobodom koja očituje njegovu neovisnost spram empirijske stvarnosti. Tek kada smo oslobođeni od konačnog, mi bivamo spremni opažati beskonačno. Samo u trenutku kada naša vremenitost biva potisnuta i nadiđena, vječnost nam dolazi u susret i objavljuje se.

Jaspersova metafizika poziv je čovjeku da se osmjeli na put samodokučivosti i samoostvarenja kao egzistencije u odnosu na transcendenciju. Drugim riječima, ona predstavlja egzistencijalno traganje za transcendencijom kao izvorom i utokom same egzistencije.

Transcendencija je *izvor* i *utok* egzistencije koja za njom traga kao za svojim osloncem na putu od vremenitosti ka vječnosti. U samom *traženju* egzistencija osjeća postojanje i prisutnost transcendencije, čime biva vođena do konačnog osvjedochenja u izvjesnost Apsoluta. Transcendencija je ono što nikada ne može postati predmet a što egzistencija iskušava kao “iščezavanje predmeta”. Budući da za Jaspersa “pitanje o egzistenciji”, njenu izvoru, bivstvovanju, prirodi i suštini “vodi ka transcendenciji”, njegova filozofija egzistencije s pravom se može označiti kao filozofija transcendencije.

Egzistencija dokučuje sebe u svojoj slobodi samo tako što u istom aktu opaža i nešto drugo u odnosu na sebe. Naime, egzistencija shvata da svoju poklonjenost u slobodi ima zahvaliti nečemu drugom, što

⁷ Karl Jaspers: *Uvod u filozofiju*, Prosveta, Beograd, 1973, str. 156.

nije ona sama. To drugo otkriva se kao *transcendencija* putem koje se egzistencija ostvaruje.

Jaspers je mišljenja da postoje tri moguća modaliteta držanja spram transcendencija koji predstavljaju stadije kretanja egzistencijalne svijesti transcendencije u vremenu. Naime, egzistencija ili *osporava*, ili stoji *protiv* transcendencije, ili pak želi, *ujedinjena s transcendencijom*, kročiti kroz svijet. Oslonjajući se isključivo na sebe, egzistencija osjeća prazninu i očajanje, ali okrećući se transcendenciji, ona pronalazi svoje utemeljenje i smiraj. Egzistencija, svjesna svoje ograničenosti, nastoji u odnosu s transcendencijom prevazići vlastitu *konačnost* i pronaći svoju zasnovanost u onom *beskonačnom*.⁸

Kada je riječ o transcendenciji te njenu razumijevanju u odnosu na postojeću stvarnost, postoji dvostruka opasnost, i to nerazumijevanjem stvarnosti *materijalizirati* transcendenciju, ili apsolutiziranjem empirijske stvarnosti *osporavati* transcendenciju. Svaka od ovih opasnosti za posljedicu ima izvjestan *gubitak* transcendencije, budući da ona sama nije empirijska stvarnost, ali se imanentno pojavljuje u empirijskoj stvarnosti. Ovostranost ili pak empirijska stvarnost, kako vidi Jaspers, treba biti pojmljenja isključivo kao simbol putem kojega mi čujemo jezik transcendencije. Posredstvom simbola egzistencija zahvata novi uvid u dubine bitka koji joj omogućava unutarnji *odnos* s onim drugim.

Jaspers se ne boji ni za “filozofiju egzistencije” niti za “egzistencijalnu filozofiju”, ni za “ontologiju” niti za “fenomenologiju” njegova briga usmjerena je ka “filozofiji” čijim zapostavljanjem čovjek napušta *osvjetljavanje transcendiranja*, što je preduvjet za čitanje *šifri transcendencije*. Richard Wisser (Richard Viser) primjećuje kako Jaspers ostavlja iza sebe filozofiju egzistencije u onoj mjeri u kojoj mu filozofija postaje odgovornom za prijetnju egzistenciji filozofije.⁹

Moguća egzistencija putem *transcendiranja* traga za bitkom koji – iako ne može biti pronađen poput predmeta – daje izvjesnu čvrstinu samoj egzistenciji. Znanje o bitku koji jeste transcendencija javlja se u nesvakidašnjem unutarnjem djelovanju. Transcendirajući, egzistencija ulazi u prostranstvo *onostranog*.

Jaspers određuje tri moguća načina transcendiranja. *Formalno transcendiranje* prevazilazi bitak koji je određen u kategorijama, pri čemu

⁸ Karl Jaspers: *Filozofija*, IK Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1989, str. 537.

⁹ Richard Wisser: *Karl Jaspers: filozofija u obistinjenju*, Kruzak, Zagreb, 2000, str. 32.

misao transcendirira od zamislivog ka nezamislivom, od određenog ka neodredivom. Iako je apsolutni bitak nemoguće promišljati, jednako je nemoguće ukinuti želju za njegovim promišljanjem. Stoga je nužno transcendirati ka tom Apsolutnom Bitku u mišljenju koje se dovršava u onom ne-moći-misliti. Budući da se mišljenje ne može držati transcencije, koja traži ukidanje svega promišljenog, jer je “zamislivo da ima nešto što nije mislivo”. S obzirom na to da se transcencija ne može odrediti nikakvim objektom, ona odbacuje sve mislivo kao nevažće. Drugi vid transcendiranja podrazumijeva tematiziranje pitanja *egzistencijalnih veza s transcencijom*, odnosno šta ona jeste i kako nastupa u odnosu na moguću egzistenciju. Čitanje šifri transcencije koje se manifestiraju u empirijskoj stvarnosti, a s ciljem dešifriranja bitka kao šifre, predstavlja treći oblik transcendiranja ka Apsolutnom Bitku.

Prema mišljenju Jaspersa, Bog neprestano govori u svijetu putem šifri koje su njegov jezik. Osvjedočenje u postojanje i prisutnost transcencije snažno je povezano s osluškivanjem govora transcencije i opažanjem šifri u njihovoj imanentnosti. Međutim, Bog kao temeljna šifra transcencije, iako se otkriva putem šifri i manifestira u imanentnosti svijeta, ostaje skriven za spoznaju. Bog je stvarnost koju ne možemo dosegnuti razumom i spekulacijom, jer “zamislivo je da ima nešto što nije mislivo”, ali je Apsoluta moguće dosegnuti putem otkrivanja šifri i vjere kao jednog “unutarnjeg djelovanja”.

Egzistencijalne veze s transcencijom

Problematiziranje pitanja egzistencijalnih veza s transcencijom podrazumijeva eksplikaciju modaliteta *nastupa* transcencije u odnosu na egzistenciju, ali ne u smislu neposrednosti, nego u pogledu antinomičnosti egzistencijalnih principa. Transcencija se otkriva nama onako kako se mi prema njoj odnosimo. Stoga, veza egzistencije s transcencijom nikada nije jednoznačna. Egzistencija se postavlja prema transcenciji s *prkosom* i *odanošću*. Međutim, *prkos* koji se u nama javi može biti nadiden samo u svojoj osnovi, podredstvom snage koju daruje transcencija. Ta snaga i sposobnost za poništavanje *prkosa* dolazi iz veze s transcencijom u kojoj vidimo Apsoluta kao onog “kojem ostajemo povijesno neuvjetovano obavezani”. S druge strane, transcencija od nas traži apsolutnu *odanost* koja oslikava našu unutarnju težnju ka transcendentnom ali i spremnost za život

u njegovoj raznolikosti. Također, usmjerena *ka* ili *od* transcendencije, egzistencija sebe shvata u *padu* i *usponu*. Jedno je egzistencijalno stanje moguće spoznati samo u vezi s drugim, budući da je mogući *uspon* vezan za mogući *pad* i obrnuto. Veza s transcendencijom omogućuje nam *uspon*, nasuprot kojeg, kao posljedica otrgnutosti i prkosa spram transcendencije, stoji *pad*.

Cilj tematiziranja antitetičkih principa čovjekove egzistencije jeste analiza jednog načina rasvjetljavanja stvari metafizike. Na ovaj način moguće je načiniti uvid u povijesnu “zategnutost” odnosa između egzistencije i transcendencije, čime se doprinosi rasvjetljavanju same egzistencije i njenoj spoznaji. Približiti se samom sebi, dohvatiti i spoznati moguće je isključivo u odnosu s transcendencijom posredstvom koje postojimo. Drugim riječima, kroz transcendentnost onostranog mi spoznajemo imanentnost ovostranog. Pravilo vrijedi u obrnutom smjeru tek kroz samospoznaju otkrivamo ono Drugo kao *apsolutno*. Analiza ovih pitanja otvara prostor za razmišljanje o načinima na koje se transcendencija obznanjuje i odnosi spram same egzistencije u njenu samobivstvu. Međutim, jednako kao i formalno transcendiranje, ni eksplikacija egzistencijalnih veza s transcendencijom ne može pribaviti spoznaju same transcendencije. Ona i dalje ostaje *deus absconditus*.

Šifre transcendencije

Jaspersova metafizika ima za vlastiti “predmet” kraljevstvo transcendencije koja nam se objavljuje samo u *simbolima*. Konceptualna misao doživljava neuspjeh u pogledu apsolutne stvarnosti. Mit, teologija i filozofija tri su odvojena, moguća puta koja *ukazuju* na transcendenciju. U tom kontekstu, za Jaspersovu filozofiju metafizika ima suštinski značaj, a zauzvrat, metafizika označava čitanje šifri transcendencije; ona (metafizika) se bavi univerzumom objekata koji su po prirodi kratkotrajni, nestalni i nestaju čim se otkriju egzistenciji. Što je *iskustvo* za svjesnost kao takvu, tj. veza između objekta i subjekta, to je *šifra* za egzistenciju veza s transcendencijom. Koncept šifre pretpostavlja da razum ne može direktno znati prirodu svijeta, ali da stvarnost mora biti “čitana” kroz tajanstveni jezik pojavljivanja. U ovom smislu, Kant je već govorio o “šiframa posredstvom kojih nam se Priroda obraća”, Goethe (Gete) upućuje na “alfabet Duha Svijeta (Weltgeist)”, novelisti i njemački romantičari također su se slično izražavali. Šifre nisu identične

s pojavama, ali su jezik posredstvom kojeg transcencija govori, ne svijesti kao takvoj, nego egzistenciji. Izravni jezik transcencije nije jezik koji je univerzalno inteligibilan. Nepotpunost empirijskog svijeta upućuje *izvan* i *iza* racionalne sigurnosti; ovo upućivanje sadrži neposrednost metafizičkog iskustva. Ono ne slijedi nikakvu metodu; ono dolazi nenadano, poput poklona, i njegova realizacija ne može biti determinirana nikakvim planom niti voljom. U ovom smislu, metafizika ne konstituira širinu znanja, nego je proces pomoću kojeg stvarnost postaje transparentna u vremenu. Transcencija se obraća egzistenciji posredstvom pojava u procesu u kojem su one transformirane, gubeći prirodu objekata i time svoju trajnost i konzistentnost. Bitak, nikad objektivno determiniran, tada je samo u svojim pojavama, tj. u svijetu i u “egzistencijalnoj” slobodi. Transcencija je supstanca svijeta i egzistencije, a oni su zauzvrat pojave Bitka.¹⁰

Budući da je, prema filozofiji Karla Jaspersa, Bog udaljen i skriven, vjerovanje u Absoluta direktno je povezano sa svijetom šifri kao oblikom božanske manifestacije: “Vjerovati u Boga znači živjeti na osnovu nečeg što ni na koji način ne postoji u svijetu, osim u višesmislenom govoru pojava, koje nazivamo *šiframa* ili *simbolima* transcencije.”¹¹

Transcenciju, iako ne možemo spoznati, a budući da s njom želimo stupiti u odnos iz vlastite slobode, mi sebi predstavljamo i mislimo u *šiframa*. Međutim, kako Jaspers kaže: “šifra nije transcencija sama”. Unatoč tome što Stari Zavjet upozorava: “Ne trebaš sebi praviti sliku i priliku”, Jaspers konstatira da čovjek nije u stanju misliti transcenciju na drugačiji način osim kroz sliku, odnosno putem šifri koje, iako same to nisu, vode ka transcenciji kao konačnom cilju.

Šifre su govor zbiljnosti transcencije, ne transcencije same. Njihov govor nije čujan za razum, nego samo za nas kao moguću egzistenciju. Iako moderna znanost sugerira kako razum ima sposobnost apsolutnog spoznavanja cjelokupne stvarnosti, egzistencija i transcencija za njega u suštini i ne postoje: one su jedno veliko Ništa. Zato se Jaspers bori protiv znanstvenog totalizma, ali i filozofskog apsolutizma kao i teologijskog dogmatizma. Za njega, sva tri oblika apsolutiziranja predstavljaju jednako opasnu pojavu. U tom kontekstu Jaspers kaže:

¹⁰ Paul Arthur Schilpp: *Philosophy of Karl Jaspers*, Tudor Publishing Company, New York, 1957, str. 107.

¹¹ Karl Jaspers: *Uvod u filozofiju*, Prosveta, Beograd, 1973, str. 161.

“U situaciji znanstvenog kritičkog mišljenja s jedne i vjerovanja u znanost s druge strane, naš zadatak jeste višestruka preobrazba svih tjelesnih mitova u šifre kao govor transcendencije. Čistoća transcendencije, neuprljana njenom pogrešnom realizacijom u konačnosti prostora i vremena, postaje ono mirno, nadmoćno Obuhvatno, kroz koje dolazimo nama samima. Tada čujnost govora šifri nije iluzija, nego osluškivanje transcendentne zbiljnosti...”¹²

Šifre kao slike ili predstave koje ukazuju na transcendenciju postoje u cijeloj povijesti. Međutim, “one gube svoje utjelovljenje. Šifre nisu znanje o nečemu. One nisu znaci koji nešto pokazuju, nego je u njima samima ono sadašnje što niti na jedan drugi način ne može postati sadašnje.”¹³ Za slobodnog i umnog čovjeka šifra može biti moćnija od samog utjelovljenja. Nasuprot moguće ograničenosti koju pruža izvjesno utjelovljenje, šifra otvara put ka transcendenciji u njegovoj apsolutnoj širini, nudeći *mnogoznačnost* u svojoj pojavi, gdje svako od beskonačnih značenja ukazuje na *traženo* i vodi ka njemu.

U svijetu – kao *mjestu* očitovanja transcendentne stvarnosti u obliku šifri – “sve može biti šifra i ništa nije *nužno* šifra”.¹⁴ Iako su simboli različiti, svaki od njih predstavlja akt transcendencije. Njihova ranolikost ne znači i njihovu zatvorenost u vlastito kraljevstvo, poput nekog sistema. Naprotiv, u svakom simbolu, budući da je pojava transcendencije, postoji cjelovitost i jedinstvo. Simboli ukazuju i vode, ali ne otkrivaju. Simboli su poput riječi kojima Govornik budi onoga kome se obraća, nastojeći istovremeno njegov pogled usmjeriti ka mističnoj ljepoti svakog otkrivenog simbola u području imanentne stvarnosti.

Šifra iščezava, smatra Jaspers, ukoliko se misli kao značenje koje ukazuje na nešto osim jedinstva bitka svijeta i transcendencije. U pismu šifri nemoguće je odvojiti *simbol od onog što simbolizira*. Takvo pismo donosi prisutnost transcendencije, ali ne omogućava *tumačenje* koje podrazumijeva apsolutno dešifriranje pisma i raskrivanje transcendencije u njenoj zbiljnosti. Međutim, svako *tumačenje* postaje govor šifre koju može pročitati samo ona egzistencija koja u tome opaža bitak za koji vjeruje da je njena transcendencija.

Transcendencija nikada ne može biti pojmljena u svojoj suštini, jednako kao što se ne može ni opaziti u izravnom očitovanju: “Zbiljnost

¹² Karl Jaspers: *Šifre transcendencije*, Littera, Banja Luka, 2011, str. 158.

¹³ Ibid., str. 46.

¹⁴ Karl Jaspers: *Filozofija egzistencije*, Prosveta, Beograd, 1973, str. 106.

transcendencije za nas je kao objekt prisutna samo u jeziku šifri, a ne tako kako je ona po sebi samoj.”¹⁵ Unatoč tome što se putem šifri otkriva, transcendencija ipak ostaje skrivena. Budući da ona nadilazi našu mogućnost mišljenja, šifre ostaju kao jedini mogući put koji vodi ka transcendenciji. “Šifra je bitak koji dovodi do prisutnosti transcendencije, a da transcendencija nije morala postati bitak kao objekt-bitak i egzistencija bitak kao subjekt-bitak.”¹⁶ Šifra se očituje kao svojevrsni jezik transcendencije.

Čitanje šifri, koje se odvija u unutrašnjem djelovanju, jeste svojevrsna bitka za transcendenciju. Iz želje za transcendencijom i uvjerenosti u njeno postojanje, egzistencija teži odgonetnuti šifrirano pismo s ciljem osvjedočenja u apsolutnost Drugog i postizanja samospoznaje kroz Drugo. Šta šifra otkriva u procesu čitanja, zavisi od egzistencije koja čita i njene sposobnosti za raskrivanje “velova”. U protivnom, bez čitanja šifri egzistencija živi naslijepo.

Kada Jaspers govori o historičnosti šifri, on ukazuje na njihovu nestabilnost, njihovo konstantno nestajanje i regeneraciju. Dok se svijet predstavlja *svijesti* kao takvoj, kao stabilan i konzistentan entitet, podoban za empirijsko istraživanje, u isto vrijeme očituje se kao šifra *egzistenciji* u svojoj nestabilnosti i neinteligibilnosti. Shvatanje bitka kroz šifre nikada ne može biti postignuto jednom zauvijek, već je stalno kretanje i neprestana potraga. “Istina” šifre nije univerzalna, ali je jedinstvena kao osoba koja drži ovu “istinu”. Nedostatak jasnoće nije nešto što može biti riješeno kroz savršenstvo značenja koja su nama dostupna. Svaki od beskonačnog broja šifri može biti čitan na beskonačno mnogo načina i svako čitanje zauzvrat može postati šifra; njihova beskrajna dvosmislenost jeste njihova sâma suština. Ipak, šifra otkriva samo jedno od beskonačnih Lica transcendencije ali ne i totalitet Zbilje.

Zaključak

Jaspersova metafizika predstavlja poziv čovjeku da se osmjeli na put samo-dokučivosti i samo-ostvarenja kao egzistencije u odnosu na transcendenciju. Drugim riječima, ona predstavlja egzistencijalno traganje za transcendencijom kao izvorom i utokom same egzistencije.

¹⁵ Karl Jaspers i Rudolf Bultmann: *Pitanje demitologiziranja*, Breza, Zagreb, 2004, str. 42.

¹⁶ Karl Jaspers: *Filozofija*, IK Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1989, str. 619.

Nema sumnje da transcendencija, kao “bitak u kojem mi uopće ne sudjelujemo, ali u kojem smo utemeljeni i na kojeg se odnosimo”, za Jaspersa jeste Bog. Međutim, iako Jaspers vjeruje da Bog *jeste*, to ne znači da čovjek za njim može posegnuti kao za nekom datošću. Jaspers upozorava na opasnost da moderni čovjek cjelokupnu stvarnost, a to znači i Boga i čovjeka, nastoji znanstveno pojmiti. On nastoji ukočeni pogled modernog čovjeka osloboditi i usmjeriti k onom *obuhvatnom* koje nadilazi cjelokupnu empirijsku stvarnost, odnosno ka *transcendenciji*. Budući da transcendenciju ne možemo znanjem dosegnuti i pojmiti, jedino što možemo o njoj s izvjesnošću tvrditi je to da ona *jeste*. Za Jaspersa, transcendencija, iako se ne može objektivno znati, mora postojati. Kao takva, transcendencija je bitak koji je neovisan o nama, dok je naše egzistiranje moguće isključivo posredstvom nje: “Transcendencija je ono što nas svakodnevno obuhvata kada joj idemo u susret.” Budući da je nedostupna diskurzivnom mišljenju i kao takva znanstveno nepojmljiva, transcendencija ostaje *deus absconditus*. Ipak, jedini mogući “put” ka transcendenciji koji Jaspers nudi jeste čitanje *šifri transcendencije*, čime se egzistenciji otkriva jedna od dimenzija, ali ne i transcendencija u svojoj apsolutnoj zbiljnosti. Takvo držanje spram transcendencije Jaspers sukusira u pojmu *filozofska vjera*.

Filozofska vjera – kao temeljni koncept Jaspersove filozofije koji podrazumijeva put između znanosti i religije, a do koje se dolazi u graničnim situacijama – otvara put za mogući skok iz imanencije ka transcendenciji. Kroz *filozofsku vjeru*, kao Jaspersovu originalnu formulu, egzistencija shvata da nije sama *po sebi* nego *po transcendenciji*, u kojoj i njena sloboda ima svoj izvor.

Sukusirajući naprijed rečeno, Jaspersov filozofski doprinos, u pogledu problema koji je analiziran, ogleda se u njegovoj neumornoj potrazi za čovjekom kao svjesnim, slobodnim i komunikativnim bićem kojem prijeti opasnost postvarenja u modernom vremenu, s jedne strane, i u njegovu podsjećanju čovjeka na opstojanje Transcendencije kao Apsolutnog Bitka i našeg izvora, s druge strane. U zapadnoj filozofskoj tradiciji Karl Jaspers ostat će zapamćen kao mislilac koji je najodlučnije ukazivao na *transcendenciju* i držao se nje kao vlastitog oslonca ■

Literatura:

- Schilpp, Arthur Paul: *Philosophy of Karl Jaspers*, Tudor Publishing Company, New York, 1957.
- Jaspers, Karl: *Filozofija egzistencije*, Prosveta, Beograd, 1973.
- Jaspers, Karl: *Uvod u filozofiju*, Prosveta, Beograd, 1973.
- Jaspers, Karl: *Filozofska autobiografija*, Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad, 1987.
- Jaspers, Karl: *Duhovna situacija vremena*, Književna zajednica Novog Sada, 1987.
- Jaspers, Karl: *Filozofija*, IK Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1989.
- Jaspers, Karl: *Um i egzistencija*, Plato, Beograd, 2000.
- Jaspers, Karl: *Pitanje demitologiziranja*, Breza, Zagreb, 2004.
- Jaspers, Karl: *Filozofska vjera*, Breza, Zagreb, 2011.
- Jaspers, Karl: *Šifre transcencije*, Littera, Banja Luka, 2011.
- Kearney, Richard: *Twentieth-Century Continental philosophy*, Routledge, London and New York, 2005.
- Šarčević, Abdulah: *Karl Jaspers*, Svjetlost, Sarajevo, 2005.
- Thornhill, Chris: *Karl Jaspers – politics and metaphysics*, Routledge, London, 2002.
- Wisser, Richard: *Karl Jaspers: filozofija u obistinjenju*, Kruzak, Zagreb, 2000.

TRANSCENDENCE IN KARL JASPER'S PHILOSOPHY OF EXISTENCE

Rusmir Šadić

Summary

The subject matter of the paper is the term transcendence in the philosophical thought of Karl Jaspers. For the philosopher from Oldenburg, transcendence, as *non-worldly, eternal and indefinite*, is the Absolute Reality or God. The text reveals three modalities of transcending, which Jaspers offers as an attempt of reaching transcendence. Casting some light on the realm of *the Encompassing*, existence reveals transcendence as its own source and something that is self-sustainable. Finally, Jasper's explication of the term transcendence, which is sedimented in his idea of *philosophical faith*, opens new horizons to communication and the possibility of analysis with different forms of *religious faith*.

Key words: Karl Jaspers, transcendence, existence, philosophical faith, ciphers, Encompassing